

Avbytarverksamhetens organisation och finansiering

SOU
1995:107

Betänkande av
Utredningen om avbytarverksamhetens
organisation och finansiering

A: Ref KB
Occ SOU

Statens offentliga utredningar
1995:107
Jordbruksdepartementet

Avbytarverksamhetens organisation och finansiering

Betänkande av Utredningen om avbytarverksamhetens
organisation och finansiering
Stockholm 1995

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes, Offentliga Publikationer, på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningskontor.

Beställningsadress: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Fax: 08-20 50 21
Telefon: 08-690 90 90

Svara på remiss. Hur och Varför. Statsrådsberedningen, 1993.

- En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.

Broschyren kan beställas hos:

Regeringskansliets förvaltningskontor
Arkiv- och informationsenheten
103 33 Stockholm
Fax: 08-790 09 86
Telefon: 08-405 24 81

Till statsrådet och chefen för Jordbruksdepartementet

Den 20 april 1995 bemyndigade regeringen chefen för Jordbruksdepartementet, statsrådet Winberg, att tillsätta en särskild utredare med uppgift att redovisa möjliga former för att bedriva avbytarverksamhet efter budgetåret 1995/96.

Med stöd av bemyndigandet förordnade chefen för Jordbruksdepartementet lantarbetaren Lars-Erik Hellberg som särskild utredare. Till sekreterare förordnades departementssekreteraren Annika Holmberg.

Sedan utredningsuppdraget slutförts får utredningen härmed överlämna sitt betänkande.

Stockholm i oktober 1995

Lars-Erik Hellberg

Annika Holmberg

Innehåll

	Sida
Sammanfattning	7
1 Bakgrund	11
1.1 Avbytarverksamhetens tillkomst	11
1.2 Avbytarverksamhetens behandling i riksdagen	12
1.3 Utredningens direktiv	13
2 Avbytarverksamheten	15
2.1 Uppbyggnad	15
2.2 Organisation	15
2.3 Anslutning	16
2.4 Finansiering	18
2.5 Avgiftsdebitering	18
2.6 Statsbidragsregler	20
2.7 Konkurrenssituationen	20
2.8 Försäkring	21
2.9 Jourverksamhet	21
2.10 Transporter	22
3 Avbytarverksamhet inom EU	25
3.1 EU:s stöd till avbytarverksamhet	25
3.2 Andra EU-länder	28
4 Överväganden och förslag	33
4.1 Konsekvenser av att det statliga stödet upphör	33
4.2 Stöd inom ramen för EU:s jordbrukspolitik	35
4.3 Slutsatser och förslag	36

Sammanfattning

Förslag till åtgärder

Av de konsekvenser som förväntas bli följden av att det statliga stödet till avbytarverksamheten upphör fr.o.m. den 1 januari 1997 har utredningen riktat in sig på att finna lösningar till följande; svårigheten att upprätthålla jourverksamhet på en avreglerad avbytar-marknad, då särskilt i glesbygd och i områden med låg djurtäthet.

Eftersom övrig verksamhet, annat än jour, utgör basen för avbytarverksamheten och är en förutsättning för att jourverksamheten skall fungera, bör det även tillses att denna verksamhet överlever. Även när det gäller basverksamheten är det i glesbygden eller i områden med låg djurtäthet som problemet befaras bli störst då det statliga stödet upphör.

Transportkostnaden är den faktor som utredningen har funnit vara det som utmärker skillnaden mellan avbytarverksamhet i glesbygd och tätort samt områden med hög resp. låg djurtäthet. En neutralisering av denna kostnadsnackdel är målet med de föreslagna åtgärderna.

Riksgenomsnittet för körsträckan per avbytare och dag är ca 50 km. Utredningen har, när det gäller basverksamheten, riktat in sig på att reducera kostnaden för sträckor utöver denna nivå. När det gäller transporter inom jourverksamheten bör även kostnaderna för transporter för de första 50 km reduceras.

Flertalet av de lantbrukare som i dag anlitar avbytare är anslutna till en ersättarförsäkring. Denna täcker kostnader för avbytarhjälp vid sjukdom m.m. efter tio dagars karens. Kostnaden för transporter utöver karenstiden föreslås således inte reduceras.

Transportkostnaden uppskattas till 29 kronor resp. 43 kronor per mil beroende på om färdtidsersättning inkluderas eller inte. Den totala kostnaden för de föreslagna åtgärderna, vid nuvarande verksam-

hetsvolym, beräknas till ca 13,4 miljoner kronor resp. ca 20 miljoner kronor per år beroende på vilken ersättningsgrad man väljer.

Enligt utredningens bedömning finns i dagsläget inte den stödform inom EU:s stödsystem som på ett tillfredsställande sätt skulle lösa de problem som den svenska avbytarverksamheten har att lösa.

Utredningen vill i stället peka på näringens ansvar för att en fungerande avbytar-service skall finnas tillgänglig, även i glesbygd. Framför allt mejeribranschen har, enligt utredningens förmenande, goda förutsättningar för en gemensam satsning, inte bara när det gäller finansiering utan även när det gäller samarbete och breddad verksamhet.

I utredningens direktiv anges att inte några nya statliga medel får tillföras verksamheten. Trots detta vill utredningen betona att, i det fall det finns utrymme för omprioritering av statliga åtaganden, detta område bör ha hög angelägenhetsgrad.

Betänkandets innehåll

I kapitel 1 *Bakgrund* beskrivs avbytarverksamhetens tillkomst, föregående utredningar, behandlingen i riksdagen fram till nutid och utredningens direktiv. Riksdagen beslutade år 1975 om samhälleligt stöd till avbytarverksamhet varvid Lantbrukarnas riksförbund (LRF) fick i uppdrag att vara huvudman för den verksamhet som organiserades i form av Lantbrukets Avbyttjänst AB (LAAB). Verksamheten har varit föremål för två tidigare utredningar vars betänkanden avgavs åren 1978 resp. 1993 och har beteckningarna Ds Jo 1978:1 resp. SOU 1993:25. För budgetåret 1995/96 (18 månader) har 150 miljoner kronor anslagits för avbytarverksamheten. I utredningens direktiv sägs bl.a. att utgångspunkten för utredningen skall vara att statens stöd till verksamheten upphör efter budgetåret 1995/96.

I kapitel 2 *Avbytarverksamheten* beskrivs framför allt LAAB:s verksamhet samt konkurrenssituationen på avbytarmarknaden, statsbidragsregler, försäkringar och transportfrågor. Det råder numera fri etableringsrätt på avbytarmarknaden och sedan den 1 juli

1995 kan man även erhålla statligt startstöd. Ett företag, Agripol AB, har tillkommit med hjälp av detta.

I kapitel 3 *Avbytarverksamhet inom EU* beskrivs de stöd inom EU:s regelverk som rör avbytarverksamheten och jämförelser görs med tre andra EU-länder. EU:s startstöd, stöd till fortbildning och regionala stöd, bedöms i nuläget inte kunna lösa de problem som den svenska avbytarverksamheten står inför. Permanent stöd enligt svensk modell kan godtas om stödet relateras till antalet utförda avbytar-timmar men inte som klumpsumma till en organisation. I Nederländerna, Finland och Danmark kan man notera neddragningar i det statliga stödet till avbytarverksamheten. I Nederländerna har stödet helt upphört och i Finland pågår en neddragning med 25 %.

I kapitel 4 *Överväganden och förslag* beskrivs konsekvenserna av att det statliga stödet till avbytarverksamheten upphör. Av detta drar utredningen sedan slutsatser och lägger fram förslag till åtgärder. Den fördyring av avbytar-tjänster som blir följden av att det statliga stödet upphör kommer att drabba områden med lägre djurtäthet. Detta gäller främst norra Sverige men även delar av södra Sverige. Avgifterna kan komma att differentieras så att, för avbytarföretaget, mindre lönsamma företag missgynnas. År 1997 bedöms inte tillgången på avbytarhjälp i glesbygd kunna garanteras. I förlängningen riskerar minskningen av andelen småföretag med djurproduktion att påskyndas. En fullgod jourservice blir svår att upprätthålla när volymen för basverksamheten minskar. Möjligheten att tillgodose behovet av utbildning för avbytare minskar trots att behovet sannolikt kommer att öka framöver. Det sistnämnda är, enligt utredningen, ett av de områden där näringens ansvar kommer att öka. När statens ansvar förs över på lantbruksföretagen påskyndas utvecklingen mot ökat samarbete, breddad verksamhet och gemensam branschfinansiering.

(Förslag till åtgärder, se tidigare avsnitt i Sammanfattningen)

1 Bakgrund

1.1 Avbytarverksamhetens tillkomst

Behov av avbytarhjälp vid sjukdom, olycksfall och ledighet har lantbrukarna alltid haft, särskilt då de som har bedrivit animalieproduktion. Förr, då fler var sysselsatta inom lantbruket, djurbesättningarna var mindre och avstånden mellan gårdarna kortare, kunde man lösa behovet av avbytare inom familjen eller granngårdar emellan.

Vad vi i dag ser som organiserad avbytarverksamhet påbörjades under 1960-talet med spridd försöksverksamhet i form av lokala initiativ.

Riksdagen beslutade år 1975 att avbytarverksamhet i organiserad form med samhälleligt stöd skulle etableras i Sverige. Detta för att säkerställa att avbytarhjälp skulle finnas tillgänglig för alla lantbrukare till en rimlig kostnad och att den skulle täcka hela landet.

Lantbrukarnas riksförbund (LRF) fick av riksdagen i uppdrag att vara huvudman för den verksamhet vilken organiserades i form av ett aktiebolag – Lantbrukets Avbyttjänst AB (LAAB). Tillsynsmyndighet blev dåvarande Lantbruksstyrelsen (LBS), en funktion som numera handhas av Statens jordbruksverk. Vidare tillskapades en avbytnärnämnd med representanter från LRF och LBS. Denna fick som uppgift att vara samarbetsorgan för avbytarfrågor.

Avbytarverksamheten har varit föremål för två tidigare utredningar dels på grund av strukturella förändringar i verksamheten och dels i samband med 1990 års beslut om en ny livsmedelspolitik. Betänkandena från dessa utredningar avgavs år 1978 resp. år 1993 och har beteckningarna Ds Jo 1978:1 resp. SOU 1993:25.

1.2 Avbytarverksamhetens behandling i riksdagen

Riksdagen förklarade våren 1990 (prop. 1989/90:146, bet. 1989/90:JoU25, rskr. 1989/90:327) att avbytarverksamheten ur social synvinkel var så väsentlig att den till viss del skulle finansieras med statliga medel. Möjligheterna att på sikt föra över ansvaret till näringen borde dock övervägas. En särskild utredare tillkallades med uppgift att utreda den framtida finansieringen av vissa sociala åtgärder för jordbrukare.

Riksdagen beslutade våren 1994 (prop. 1993/94:100 bil.10, bet. 1993/94:JoU13, rskr. 1993/94:219) att anvisa 200 miljoner kronor för avbytarverksamheten samtidigt som subventioneringsgraden minskades från ca 60 % till 45 %. Av konkurrensskäl och för att främja effektiviteten föreslogs också att det statliga stödet borde ges på ett sådant sätt att konkurrensförutsättningarna för LAAB och andra företag blir likvärdiga.

Hösten 1994 beslutade riksdagen (prop. 1994/95:25, 1994/95:FiU1, rskr. 1994/95:145) att subventionerna till avbytarverksamheten skulle upphöra genom en avtrappning med början från den 1 juli 1995. En besparing på 100 miljoner kronor skulle göras under budgetåret 1995/96.

I 1995 års budgetproposition (1994/95:100, bil.10) föreslog regeringen, med anledning av att *"den situation Sveriges ekonomi befinner sig i inte medger att några subventioner lämnas under kommande budgetår"*, att stödet till avbytarverksamheten helt skulle upphöra. Vidare sades i propositionen: *"Regeringen för nu diskussioner med företrädare för Lantbrukarnas riksförbund (LRF) och Svenska Lantarbetareförbundet med syfte att finna en lösning som garanterar verksamhetens fortbestånd. Regeringen avser att under våren 1995 återkomma till riksdagen i denna fråga. I detta sammanhang kommer regeringen särskilt att uppmärksamma problemen för avlägset boende jordbrukare."*

I samband med budgetpropositionen 1995 behandlade riksdagen ett stort antal motioner som rörde avbytartjänsten. Jordbruksutskot-

tet (1994/95:JoU13) uttalade med anledning härav följande; *"Som framhållits tidigare är avbytarverksamheten väsentlig från social synpunkt. Den ger lantbrukarna social trygghet och avbytarna värdefulla arbetstillfällen, särskilt i glesbygd. Sveriges ekonomiska situation är emellertid så allvarlig att subventionerna till avbytarverksamheten bör minska. Ett belopp på 100 miljoner kronor per år bör beräknas för verksamheten. Detta innebär att 150 miljoner kronor bör anvisas till avbytarverksamheten för budgetperioden. Anslaget bör tillsvidare behålla beteckningen stöd till avbytarverksamhet m.m. I övrigt tillstyrker utskottet regeringens förslag under denna punkt."*

Riksdagens beslut blev, i enlighet med Jordbruksutskottets yttrande, att 150 miljoner kronor anvisades för budgetåret 1995/96 (18 månader).

1.3 Utredningens direktiv

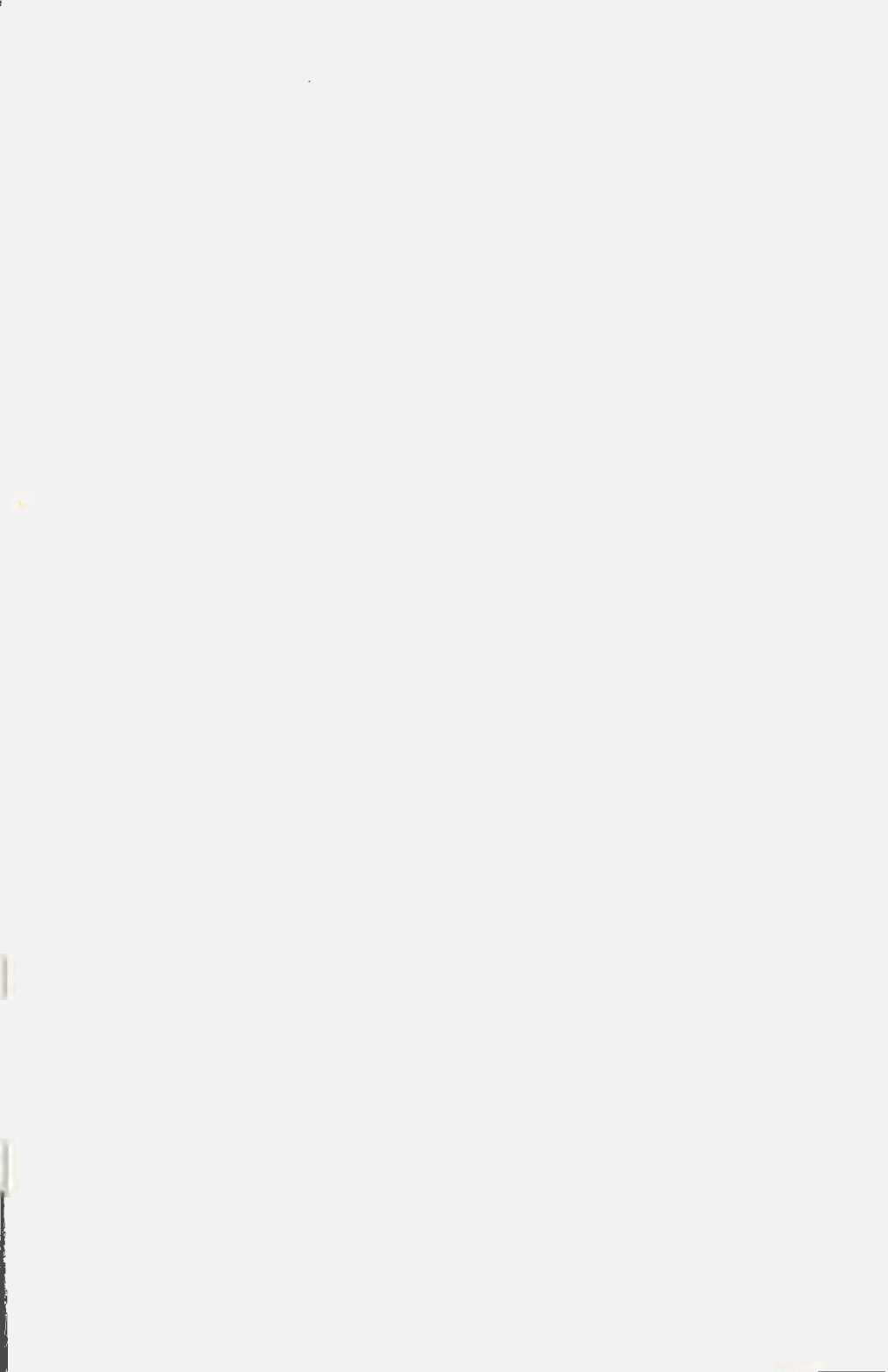
Direktiven (Dir. 1995:78) till utredningen *Avbytarverksamhetens organisation och finansiering* beslutades vid regeringsammanträdet den 20 april 1995.

Utgångspunkten för utredningen är att statens stöd till verksamheten upphör fr.o.m. budgetåret 1997. Utredningen skall redovisa möjliga former för att bedriva verksamhet efter denna tidpunkt.

Vidare skall olika möjligheter kartläggas till finansiering samt redovisas de möjligheter som kan finnas till medfinansiering från EU.

Förutsättningarna för konkurrens mellan avbytarföretag skall utredas och förslag lämnas till hur konkurrensen på avbytarverksamhetens område kan främjas. Svårigheterna med att bedriva verksamhet i glesbygd skall speciellt belysas.

Utredaren skall under arbetet samråda med LRF och Svenska Lantarbetareförbundet (SLF) samt med representanter för berörda myndigheter.

2 Avbytarverksamheten

I följande beskrivning av avbytarmarknaden kommer utgångspunkten att vara Lantbrukets Avbytarjänst AB. Detta eftersom företaget har varit och under överskådlig framtid bedöms komma att vara tongivande, i synnerhet på riksplanet.

2.1 Uppbyggnad

Lantbrukets Avbytarjänst AB har sedan år 1975 såsom huvudman haft det operativa ansvaret för avbytarverksamheten och varit den organisation varigenom det statliga stödet har förmedlats till landets animalieproducenter. Numera kan även andra företag, förutsatt att de uppfyller kriterierna för godkänd avbytarverksamhet, få denna roll och åtnjuta både startbidrag och bidrag till verksamheten.

Under juni 1995 har en ny aktör på avbytarmarknaden tillkommit – Agripol AB – som har byggt sin verksamhet kring en kundkategori som i stort sett inte har ingått i LAAB:s kundkrets tidigare.

Intresset för att starta eget avbytarföretag har inte visat sig så stort som många förväntat men under tidsperioden 1995–1996 kommer troligen flera företag att skapas, särskilt med hänsyn till det under juni 1995 införda startbidraget. LAAB förblir dock ensam om att ha en rikstäckande organisation och får därigenom en fortsatt dominerande ställning på avbytarmarknaden.

2.2 Organisation

Antalet anställda vid LAAB var under år 1994 totalt 1 681 varav

593 kvinnor och 1 088 män. Detta är en minskning med ca 23 % sedan år 1990 då man hade 2 196 anställda.

Varje avbytare utgör, tillsammans med de 3–8 djurigare han eller hon har knutna till sig, en krets. De 1 681 kretsarna är sedan uppdelade på 19 distrikt med decentraliserad administration där varje distrikt har eget resultatansvar. De centrala funktionerna ligger hos huvudkontoret i Stockholm. Till varje distrikt är ett s.k. avbytarråd knutet i vilket ingår, förutom distriktschefen och fackliga företrädare, representanter från LRF, Svenska Lantarbetareförbundet, Länsarbetsnämnden, lantbruksskolor samt den administrativa personalen.

Tidigare fanns även en central avbytarnämnd till vilken de 19 avbytarråden var knutna. Denna avskaffades emellertid i samband med att LRF:s uppdrag som enda huvudman upphörde.

Moderföretag till LAAB är Lantbrukarnas Ekonomi AB som äger 100 % av aktiekapitalet och som i sin tur är ett helägt dotterbolag till LRF.

Det nystartade avbytarföretaget Agripol, med säte i Ljusdal, startade som enskild firma och har sedan övergått till aktiebolagsform. Företaget har ca 13 avbytare varav tre tidigare har varit anställda hos LAAB.

2.3 Anslutning

I tabellen nedan visas det antal dagar som LAAB:s avbytare har anlitats under åren 1987–1994. Sammanställningen visar en uppgång i verksamheten under åren 1987–1990 varefter antalet avbytar-dagar har minskat. Numera ligger volymen kring 300 000 dagar per år.

År	Abonnemang	Övriga dagar sjukdom, olycks- fall m.m.)	Totalt
1987	256 003	70 114	326 117
1988	259 944	90 632	350 576
1989	268 963	102 030	370 993
1990	281 828	97 325	379 153
1991	249 382	79 531	328 913
1992	264 544	37 206	301 750
1993	250 495	44 205	294 700
1994	254 408	45 956	300 364

Källa: LAAB, internt material

Av LAAB:s kundföretag är ca 90 % mjölkproducenter. Detta är en grupp som har minskat betydligt på senare år vilket framgår av tabellen nedan. I nuläget bedöms det finnas ca 18 000 mjölkföretag att jämföras med år 1988 då de var 29 271 stycken, dvs. en nedgång med ca 39 %.

År	Totala antalet företag	Antal företag med	
		Nötkreatur	Därav med mjölkkor
1988	101 249	50 290	29 271
1989	98 900	48 769	27 535
1990	96 945	47 292	25 921
1991	93 938	46 051	22 880
1992	92 234	45 739	21 467
1993	91 848	44 955	20 009

Källa: SCB, Lantbruksregistret

I takt med att antalet mjölkproducenter har minskat så har följaktligen LAAB:s abonnenter minskat i antal från 9 057 stycken år

1987 till 7 314 stycken år 1994. Övriga kunder har minskat i ännu större omfattning under samma tidsperiod.

År	Abonnenter	Övriga kunder	Totalt
1987	9 057	3 371	12 428
1988	9 487	2 740	12 227
1989	9 755	2 537	12 292
1990	9 879	2 536	12 415
1991	9 685	2 241	10 926
1992*	7 683	723	8 406
1993*	7 492	742	8 234
1994*	7 314	757	8 071

*Fr.o.m. år 1992 redovisas endast aktiva kunder medan från till år 1991 har samtliga kunder som ingick i kundregistret redovisats.

Källa: LAAB, internt

Agripol AB började, som tidigare nämnts, sin verksamhet i juni 1995 med 20 kundföretag men har nu knutit till sig ett 30-tal lantbrukare.

2.4 Finansiering

Finansieringen av avbytarverksamheten sker både genom avgifter och budgetmedel. För budgetåret 1995/96 (18 månader) har 150 miljoner kronor anvisats från statsbudgeten.

LAAB:s totala intäkter var under år 1994 ca 417 miljoner kronor varav fakturerad försäljning stod för ca 208 miljoner kronor.

2.5 Avgiftsdebitering

Nedan redovisas LAAB:s avgiftsdebitering för hösten 1995. Avgifterna är indelade på distrikt men någon skillnad i avgiftsättning på grund av besättningsstorlek etc. förekommer inte.

Distrikt	Grund- avg. dag	Tim- avg. vard.	Tim- avg. helg	Subv. %	Pris vardag 7 tim. Brutto Netto	
Skåne	470	130	190	35	1 380	897
Halland	360	130	190	35	1 270	826
Kronob/Blek.	470	130	190	35	1 380	897
Jönköping	470	130	190	35	1 380	897
Kalmar	470	130	190	35	1 380	897
Gotland	440	130	190	35	1 350	878
Bohus/Dalsl.	453	130	190	35	1 363	886
Älvsborg	360	130	190	35	1 270	826
Skaraborg	361	130	190	35	1 271	826
Östergötland	495	130	190	35	1 405	913
Närke/Söderm.	475	130	190	35	1 385	900
Uppl/Västmanl.	475	130	190	35	1 385	900
Värmland	530	130	190	40	1 440	864
Dalarna	498	130	190	40	1 408	845
Gävleborg	467	130	190	40	1 377	826
Västernorrsl.	550	130	190	40	1 460	876
Jämtland	560	130	190	40	1 470	882
Västerbotten	580	130	190	40	1 490	894
Norrbottn	580	130	190	40	1 490	894

Källa: LAAB, internt material

Basen för LAAB:s verksamhet är abonnemang. Avgifterna är för hösten 1995 differentierade dels efter om det rör sig om abonnerad eller icke abonnerad verksamhet och dels efter vilket av de 19 distrikt man tillhör.

LAAB har differentierat sina avgifter så att kunder i södra Sverige subventioneras med 35 % och i norra Sverige med 40 % av bruttoavgiften. Timavgifterna är desamma över hela landet medan grundavgiften generellt är högre i norra Sverige. Nettoavgiften (efter subvention) för en vardag varierar från 826 till 913 kronor och skiljer sig därmed inte nämnvärt mellan de norra och södra distrikten.

2.6 Statsbidragsregler

Stöd kan lämnas i form av startbidrag som skall användas till kostnader för administration och som bidrag till verksamheten. För att vara stödberättigat skall företaget först godkännas av Statens jordbruksverk. Den stödberättigade avbytartjänsten, dvs. djurskötsel, skall utföras av avbytare med lämplig utbildning eller kunskap i jordbruksverksamhet.

Aktuella stödbelopp framgår av tabellen nedan. Den som genom en länstäckande organisation erbjuder avbytartjänster till en och samma taxa i hela länet erhåller ett förhöjt stödbelopp. Till övriga lämnas ett grundbelopp.

	Förhöjt stödbelopp (kr)	Grundbelopp (kr)
Stödbelopp per arbetspass		
vardag, måndag-fredag	47	40
lördag, söndag och helgdag	57	48
Stödbelopp per arbetstimme	30	25
<i>Källa: Statens jordbruksverk</i>		

Stöd lämnas för planerad ledighet för högst 90 dagar och vid sjukdom, olycksfall, dödsfall eller tillfällig föräldraledighet för högst 30 dagar per kalenderår och jordbruksföretag. Vid föräldraledighet lämnas stöd, med vissa villkor, för högst 200 dagar per barn.

Startbidraget, vilket är utformat i samklang med EU:s regler för motsvarande startbidrag för avbytarverksamhet, lämnas endast till aktiebolag eller ekonomisk förening och skall användas till administration. Bidraget uppgår till 200 kronor per avbytar dag och det sammanlagda startbidraget får inte överskrida 60 000 kronor per heltidssysselsatt avbytare.

2.7 Konkurrenssituationen

I betänkandet "Sociala åtgärder för jordbrukare" (SOU 1993:25)

föreslogs att det statliga stödet skulle lämnas på ett sätt så att andra företag skulle få likvärdiga konkurrensförutsättningar. Till detta refererades även då riksdagen våren 1994 beslutade att anvisa 200 miljoner kronor för avbytarverksamheten samtidigt som subventionsgraden minskades från ca 60 % till 45 % (prop. 1993/94:100 bil.10, bet. 1993/94:JoU13, rskr. 1993/94:219).

Genom ändring i förordningen (SFS 1994:1832) om stöd till avbytarverksamhet inom jordbruket våren 1995 (SFS 1995:554) infördes möjligheten att lämna stöd i form av startbidrag. Detta för att hjälpa nystartade företag att klara av de administrativa kostnaderna i uppbyggnadsskedet

2.8 Försäkring

Drygt 30 000 lantbrukare och i stort sett samtliga av LAAB:s kunder är anslutna till Lantbrukarnas Trygghetsförsäkrings (LTF) ersättarförsäkring. Försäkringen fungerar som en driftsavbrottsförsäkring.

Försäkringen kan tecknas i olika nivåer med försäkringsbelopp per dag på 500, 750, 1 000 eller 1 500 kronor. För samtliga nivåer över 500 kronor krävs att försäkringstagaren är fullt frisk och medlem i LRF.

Ersättning betalas inte för ersättarkostnader som hänför sig till de första tio dagarna av varje sjukskrivningsperiod. För övriga företagare kan nämnas att den normala karenstiden vid driftsavbrott är 30 dagar.

Premien för den lägsta ersättningsnivån (500 kronor per dag) är 880 kronor per år.

2.9 Jourverksamhet

Jourverksamhet definieras som när avbytare anlitas utan att det gäller i förväg planerad ledighet, dvs. avbytaren är bokad i förväg.

Det kan röra sig om sjukdom, olycksfall m.m. både vad gäller lantbrukaren själv, hans nära anhöriga eller anställd personal.

I tabellen nedan visas hur sjukdomsfallen fördelar sig med avseende på sjukdomsperiodens längd.

	Intervall sjukdomsperiodens längd				Summa
	1-5	6-15	16-30	> 30	
Antal sjukdomstillfällen	262	190	127	135	714
Antal dagar	661	1 778	2 680	8 683	13 802

Källa: LAAB, internt material

Vid ungefär hälften av alla sjukdomstillfällen sträcker sig sjukdomsperioden över fler än tio dagar vilket betyder att ersättarförsäringen träder in. I antal sjukdagar ligger ca 90 % över tiodagarsnivån, dvs. endast 10 % är karensdagar där den försäkringsanslutna lantbrukaren själv får stå för kostnaden.

2.10 Transporter

Transportkostnaderna utgör en stor del av kostnaderna inom avbytarverksamheten. Den totala transportsträckan per år är ca 1,4 miljoner mil. Räknat med en kostnad på 43 kr/mil gör detta totalt ca 60 miljoner kronor. Milkostnaden, 43 kronor, grundar sig på LAAB:s interna prissättning och inkluderar även kostnad för färdtiden enligt nedanstående uppställning. Om man inte inkluderar kostnaden för färdtiden blir den totala transportkostnaden ca 40 miljoner kronor (29 kr/mil x 1,4 miljoner mil).

	Rese- ersätt- ning/mil	Lönebi- kostnad/ mil	Summa kostnad/ mil
Bilersättning	25	4	29
Färdtidsersättning	10	4	14
Summa	35	8	43

Källa: Internt, Lantbrukets Avbyttjänst AB

Av tabellen nedan framgår att andelen restid varierar mellan 9 % av övrig arbetstid i Älvsborgs län och 21 % i Norrbottens län. De nordligaste regionerna har en högre andel transportkostnader men även delar av södra Sverige uppvisar jämförbara nivåer. Nord-syd är alltså inte den enda faktorn som avgör transportavstånden. Det finns även regioner i södra Sverige där djurtätheten är låg.

Distrikt	Arb.tim. <u>totalt</u>	<u>Restid</u>	<u>Restid i %</u> (av övrig ar- betstid)
Skåne	82 258	9 112	12
Halland	74 069	6 795	10
Kronob./Blek.	48 836	5 636	13
Jönköping	61 633	6 822	12
Kalmar	45 337	5 246	13
Gotland	18 707	2 440	15
Bohus/Dalsland	36 935	3 866	12
Älvsborg	41 094	3 284	9
Skaraborg	70 281	6 548	10
Östergötland	48 653	6 045	14
Närke/Söderm.	66 867	6 673	11
Uppl./Västm.	61 872	7 228	13
Värmland	38 010	4 653	14
Dalarna	36 335	3 473	11
Gävleborg	49 184	5 154	12
Västernorrland	36 071	5 422	18
Jämtland	52 470	7 896	18
Västerbotten	74 288	10 986	17
Norrbotten	43 155	7 345	21
Totalt	986 055	114 600	13

Källa: LAAB, internt material

Av tabellen nedan framgår att två tredjedelar av transporterna ligger inom intervallet < 60 km per dag. Medelkörsträckan per dag är 50 km utslaget på samtliga avbytare.

Transport- sträcka per dag (km)	Andel (%)
---------------------------------------	-----------

0-40	43,2
------	------

40-60	24,5
-------	------

60-80	13,9
-------	------

80-100	8,3
--------	-----

100-120	4,2
---------	-----

> 120	5,8
-------	-----

Källa: LAAB, internt material

3 Avbytarverksamhet inom EU

Avbytarverksamhet i olika former är relativt vanlig i övriga EU-länder. Undantaget är de sydliga länderna där frånvaron av avbytarverksamhet var en av orsakerna till varför ett startstöd infördes inom EU. I exempelvis Storbritannien är gårdarna emellertid så stora att man oftast har anställd personal. Det behov av avbytare som ändå existerar täcks i huvudsak av självverksamma avbytare. De länder som har en situation jämförbar med den svenska beskrivs under avsnittet; *Andra EU-länder*.

3.1 EU:s stöd till avbytarverksamhet

Nedan görs en översiktlig genomgång av möjligheterna till användning av EU:s struktur/regionalstödsprogram på jordbruksområdet för att stödja avbytarverksamheten.

Startstöd

Medlemsländerna kan från EU:s centrala budget erhålla startstöd för att upprätta avbytarföreningar. Stödet ingår som en del av strukturfonderna och är ämnat att komplettera andra stöd i syfte att ge lantbrukare bättre arbetsförhållanden. Stödet beräknas per heltidsanställd i resp. "krets" och utbetalas i maximalt fem år. Startstödet avser i första hand att täcka administrationskostnaderna för nya organisationer som tillhandahåller ersättare vid ledighet eller sjukdom. Även om stödet alltså framför allt avser administration har vid kontakter med företrädare för kommissionen framkommit att det finns

möjlighet att delvis använda stödet till att subventionera jordbrukarens kostnad för avbyttjänsten. Målet är att avbyttverksamheten så småningom skall vara självfinansierande.

Stödet för avbyttverksamheten är delfinansierat, dvs. betalas ut till medlemslandet med en viss procentsats av det nationellt utbetalda beloppet. EU har fastställt ett maximalt belopp om 18 000 ecu (ca 170 000 SEK) per heltidsanställd i respektive "krets" på vilket procentsatsen utgår. Uppgår det nationella stödet däremot till en lägre nivå utgör detta i stället referensbeloppet. Den andel av stödet som återbetalas är beroende av vilket land det handlar om. EU:s medfinansiering är dock högre i vissa regionalpolitiska stödområden. I mål 1-området är medfinansieringen normalt 50 % men i vissa områden i södra EU är den 65 % och, på senare tid, hela 75 %. En preliminär bedömning är att mål 6 skulle kunna få EU-medfinansiering med 50 %, detta enligt principen att mål 6-området i Sverige skall jämföras med mål 1-områdena vad gäller medfinansiering.

Medlemsländerna betalar först ut nationella stöd till de jordbruksorganisationer som har till uppgift att tillhandahålla avbytt-service. Några gränser för hur stort detta belopp får vara existerar inte. Därefter ansöker man om återbetalning från EU hos Europeiska Utvecklings- och Garantifonden för Jordbruket (EUGFJ), orienteringssektionen.

I rådets förordning (EEG) nr 2328/91, om förbättring av jordbruksstrukturens effektivitet, berör avdelning fem kompletterande åtgärder för att stödja jordbruksföretag. Artikel 15 i denna handlar om startbidrag för avbyttverksamhet:

1. Medlemsstaterna får efter ansökan bevilja startbidrag för att bidra till täckandet av administrationskostnader för jordbruksorganisationer som har till syfte att erbjuda avbyttare till jordbrukare.

2. För att berättiga till detta stöd som avses i punkt 1 måste avbyttverksamheten vara godkänd av medlemsstaten och sysselsätta minst en heltidsanställd som är fullt kvalificerad att utföra det arbete han kallas att utföra.

3. Medlemsstaterna skall fastställa villkoren för godkännande av de tjänster som avses i punkt 1, och i synnerhet följande:

- Organisationernas juridiska form
- Betingelser vad gäller drift och räkenskaper
- Vilken sorts avbytare som får ersätta jordbrukaren, dennes maka eller make eller någon annan vuxen medhjälpare
- Organisationens minsta varaktighet, som inte får understiga 10 år
- Minsta antal anslutna jordbrukare

4. Medlemsstaten skall fastställa det startstöd som avses i punkt 1 och som inte får överstiga 18 000 ecu per avbytare, anställd på heltid i den verksamhet som avses i punkt 2. Detta belopp skall fördelas över de fem första åren av varje avbytares anställning och det får fördelas i gradvis minskande belopp under den perioden.

Stöd till fortbildning

Inom ramen för EU:s strukturstödsprogram finns också ett stöd till fortbildning av jordbrukare. Stödformen kan användas rikstäckande och är medfinansierad med 25 % av EU. Sedan år 1990 har stödet endast lämnats om fortbildningen är ett led i att förbättra effektiviteten av andra EU-stöd.

Då EU:s stöd för vidareutbildning riktas enbart mot jordbrukare torde det inte kunna tas i anspråk för vidareutbildning av avbytare.

Regionala stöd

När det gäller andra stöd än rikstäckande kan det inte uteslutas att de regionala stödformerna för mål 6- resp. mål 5b-områdena i framtiden kan tas i anspråk för avbytarverksamhet i Sverige. En anledning till detta skulle kunna vara att avgiftssättningen blir starkt geografiskt differentierad. Om så skulle bli fallet kan stödformerna vara användbara för att säkerställa att också avlägset belägna gårdar i glesbygd får tillgång till avbytar-service till en rimlig kostnad.

Det är dock tveksamt om stödformerna kan komma i fråga för avbytarverksamhet eftersom det inte får röra sig om driftsstöd. Det skall i stället vara fråga om stöd av projektkaraktär som utvecklar, inte bevarar. Dessutom är stöden främst avsedda för sådan landsbygdsutveckling som minskar beroendet av jordbruk.

Stöden för mål 5b och 6 är medfinansierade från EU med 25 % resp. 50 %. De svenska planerna för dessa två målområden är redan fastlagda för den kommande femårsperioden.

Övriga stöd

EU:s medlemsländer tillåts även att betala ut andra stöd än de ovan nämnda till avbytarverksamheten. Permanent stöd enligt svensk modell kan godtas som nationellt stöd om stödet relateras till antalet utförda avbytartimmar men inte som klumpsumma till en organisation. De nationella stöden måste följa EU:s generella konkurrensregler som beskrivs i Romfördragets artiklar 92–94.

Artikel 35 i rådets förordning (EEG) nr 2328/91 rör övriga nationella stöd för verksamheten:

1. Denna rådsförordning skall inte inverka på medlemsländernas rätt att vidtaga ytterligare stödåtgärder inom de områden som täcks av denna rådsförordning, med undantag av de som täcks av artikel 2, 6–9, 11, 12.2, 12.3, 12.4 och 17, på villkor som skiljer sig från denna förordning, eller vars belopp överstiger de gränser som fastställs i denna förordning, förutsatt att dessa åtgärder vidtas i överensstämmelse med artikel 92–94 i fördraget.

3.2 Andra EU-länder

I det följande redogörs översiktligt för avbytarverksamheten i de tre EU-staterna Nederländerna, Finland och Danmark. Gemensamt för dessa länder är att de liksom Sverige under en lång tid har haft en statligt subventionerad avbytarverksamhet.

Nederländerna

I Nederländerna har sedan länge tillämpats ett socialt åtgärdsprogram där jordbrukarna erbjudits att vara med. Detta inkluderar även avbyttjänster. Programmets utformning är något olika i de fem olika holländska administrativa regionerna. Gemensamt är att staten traditionellt medverkat med stöd för avbyttarverksamhet. Vidare gäller att stödprogrammet i praktiken fungerar som en statsstödd försäkring som jordbrukaren mot viss premie har möjlighet att ansluta sig till. Av Nederländernas ca 100 000 jordbrukare har majoriteten (55 %) valt att delta i programmet.

Det totala antalet anställda avbyttare som omfattas av programmet uppgår för närvarande till drygt 500.

I några regioner har avbyttjänster endast erbjudits jordbrukaren vid sjukdom eller vid olycksfall. I andra regioner har programmet utsträckts till att gälla exempelvis semester och när jordbrukaren vid högsäsong har behov av extra arbetskraft. I det senare fallet är premien som jordbrukaren betalar högre än i de regioner där avbyttjänsten begränsats till sjukdom och olycksfall.

Jordbrukaren kan i samtliga regioner välja mellan att betala en hög premie, varvid avbyttjänsten vid sjukdom etc. tillhandahålls kostnadsfritt, eller att betala en låg premie då avgift tas ut vid utförd avbyttjänst.

På nationell nivå finns en organisation som arbetar med allmän samordning medan den operativa funktionen helt ligger på regional nivå.

Vad gäller finansieringen kan konstateras att fr.o.m. år 1992 uppgick det nederländska statsstödet till 460 SEK per medlem i försäkringssystemet. Stödet har enligt nederländska jordbruksministeriet alltid varit finansierat via statsbudgeten. Någon EU-medfinansiering har aldrig förekommit. Detta har att göra med att det i Nederländerna redan fanns en väl fungerande avbyttarverksamhet vid tidpunkten då EU:s startstöd för avbyttjänster infördes.

Efter år 1992 har stödprogrammet begränsats avsevärt. Sedan år 1993 har stödet utgått i form av ett årligt belopp om 4,5 miljoner

SEK. Detta stöd är inriktat på att erbjuda avbyttjänster till de kvinnliga jordbrukare som ingår i försäkringsprogrammet.

Syftet med stödet är numera att subventionera kostnaden för att anlita avbytare i samband med graviditet och barnledighet. I sammanhanget kan nämnas att 10 % av de totalt 55 000 jordbrukare som för närvarande omfattas av försäkringen är kvinnor.

Det nuvarande stödprogrammet upphör vid utgången av år 1995. Detta innebär att det statliga stödet för tillhandahållande av avbyttjänster upphör fr.o.m. den 1 januari 1996.

Finland

I Finland kan lantbrukare, enligt avbyttarservicelagen, få lantbruksavbytare under tiden för semester, veckoledighet och vikariehjälp vid sjukdom. Under år 1995 har lantbrukare med animalieproduktion rätt till 22 dagars semester och tolv dagars veckoledighet per kalenderår. Både företag med animalieproduktion och företag som bedriver växtodling är berättigade till vikariehjälp om de av en tillfällig orsak utan denna hjälp inte har möjlighet att sköta lantbruksföretaget. Det finns även möjlighet att utöka ledigheten men då är detta avgiftsbelagt och inte berättigat till statsersättning.

Avbyttarservicen under semester är avgiftsfri för lantbrukaren. Vid veckoledighet betalar lantbrukaren en avgift beräknad efter besättningsens storlek. Även när det gäller vikariehjälp vid sjukdom utgår en avgift vilken baseras på familjens totala betalningsförmåga.

Det finska Social- och hälsovårdsministeriet har det övergripande ansvaret för avbyttarservicen. Kommunerna har i uppdrag att förse lantbrukarna med avbyttarservice. Varje kommun skall ha en semester nämnd som bl.a. har till uppgift att behandla ansökningar om avbyttarservice och att besluta om de avgifter som skall gälla. Avbyttarna anställs av kommunen eller så kan kommunen teckna avtal med avbytare som t.ex. är anställd av en sammanslutning av lantbrukare (en avbyttarring).

Kommunernas driftskostnader till följd av avbytarserVICEN ersätts av staten. I 1995 års budget är 1 000 miljoner Fmk avsatta till avbytarserVICe.

Den finska regeringen har föreslagit en ändring av avbytarserVICelagen fr.o.m. den 1 januari 1996 som innebär att lantbrukaren får disponera över en viss summa pengar varmed han själv får upphandla avbytarjäNster. Han eller hon får välja om man vill anlita kommunens avbytare eller ordna egen ersättare. Kommunernas obligatoriska avbytarserVICe skall successivt övergå till Lantbruksföretagarnas pensionsanstalt (LPA).

Regeringens förslag innebär samtidigt en besparing med 25 % till totalt 750 miljoner Fmk. Denna skall genomföras genom att administrationen minskar då en större del av ansvaret ligger hos lantbrukaren. Dessutom kommer antalet stödberättigade timmar per dag att begränsas efter djurbesättningens storlek.

Danmark

I Danmark tillhandahåller s.k. avbytarföreningar (landbrugsvikarordninger) avbytarserVICe för lantbrukare. År 1994 fanns 42 bidragsberättigade avbytarföreningar utspridda över hela landet och dessa hade 14 100 anslutna lantbrukare. AvbytarjäNster utnyttjas mest vid sjukdom, därefter kommer semesterledighet och hjälp vid hög arbetsbelastning. Endast ca 1 % av avbytarjäNstimmarna utfördes som hjälp vid hög arbetsbelastning.

Av de ovan uppräknade tjänsterna är avbytarjäNster vid sjukdom och utbildning bidragsberättigade. Statliga bidrag betalas till avbytarföreningarna och uppgick år 1994 till totalt 67,5 miljoner Dkr. Bidraget är till för att delvis täcka kostnader för:

- löner och transporter
- utbildning av avbytarjäNarna

Storleken på bidraget bestäms av Jordbruksdirektoratet som under det pågående budgetåret kan sänka bidraget om de medel som avsatts i budgeten inte beräknas räcka efter beräknad timåtgång.

Utvecklingen under senare år visar att de tillförda statsmedlen andelsmässigt utgör en allt mindre del av avbytarföreningarnas totalomsättning.

De danska lantbrukarna är inte bundna till fasta abonnemang hos avbytarföreningen. Huvudparten av avbytarna är inte fast anställda. Tillgången på avbytarservice kan inte i alla lägen garanteras.

4 Överväganden och förslag

4.1 Konsekvenser av att det statliga stödet upphör

Trots strukturförändringar det senaste året kan utredningen konstatera att avbytarverksamheten fungerar väl.

Enligt Lantbrukets Utredningsinstituts (LUI) enkätundersökning bland LAAB:s kunder skulle, vid en helt osubventionerad taxa, 75 % av verksamhetens totalvolym försvinna och antalet kunder minska med 60 %. Tendensen, enligt denna undersökning, är att de minsta företagen kommer att upphöra samt att man i första hand arbetar mer själv och i mindre utsträckning tar ledigt.

När subventioneringsgraden minskade den 1 juli 1995 befarades 15 % av avbyttartimmarna gå förlorade. Effekten blev emellertid betydligt mindre, volymen har minskat med 7 % under sommaren 1995.

Det statliga stödet har som effekt att avbyttartjänster är tillgängliga även i glesbygd. LAAB har genom att variera subventionsgraden (35 % eller 40 %) mellan norra och södra delarna av landet sett till att skillnader i bl.a. transportkostnader inte fullt ut har slagit igenom på den fakturerade nettotaxan till lantbrukaren.

Denna situation kan jämföras med den som råder inom den statliga distriktsveterinärorganisationen där bidrag utgår till avlägset boende djurägare.

Vid ett osubventionerat läge finns inte möjlighet att ställa krav på att avbyttarföretagen skall vara rikstäckande. Utvecklingen antas bli att verksamheten kommer att riktas till de regioner som av olika anledningar är mer lönsamma att verka inom. Det är också här man kan vänta sig ökad konkurrens och nyetablering av avbyttarföretag.

Efterfrågan på avbyttjänster samt storlek, verksamhetsinriktning och betalningsförmåga hos lantbruksföretagen är faktorer som inverkar på lokaliseringen av avbyttverksamheten. En mycket viktig faktor är även transportkostnaderna.

Utredningen har vid samråd i flera fall uppmärksammat på behovet av en fungerande jourtjänst som kan rycka in vid sjukdom och olycksfall. För mindre familjeföretag kan det vara svårt att med kort varsel och till en rimlig kostnad ordna med ersättare. Risken är då att man, vid en höjning av taxorna över företagets betalningsförmåga dels arbetar trots sjukdom, dels att man tvingas försumma djuren och därmed kan komma att riskera en försämring av djurhälsan.

Den planerade ledigheten står för 90 % av timvolymen och är grunden för att företaget skall kunna hålla sig med kompetent personal. Därför kan det bli svårt att upprätthålla jourverksamheten om övrig verksamhet minskar drastiskt.

Inom LRF:s försäkringsbolag Lantbrukarnas Trygghetsförsäkring (LTF) finns en ersättarförsäkring för lantbrukare som ger rätt till ersättning vid sjukdom, olycksfall m.m. efter tio dagars karens. Fram till den 1 juli 1995 krävdes inte hälsodeklaration för att få teckna försäkringen vilket gör att flertalet ersättare numera är anslutna till denna.

Lantbrukare har således möjlighet att genom användande av försäkring reducera kostnadsrisken vid längre tids sjukdom än tio dagar. Kostnaderna för de första tio dagarna ses emellertid som ett problem, inte minst hos kroniskt sjuka och barnfamiljer. I samband med att de statliga subventionerna upphör utgör försäkringen ett visst skyddsnät trots att premierna i framtiden troligen kommer att öka till följd av ökade kostnader för LTF.

För barnfamiljer, där endast en förälder arbetar i jordbruksföretaget, kan det bli mycket kostnadskrävande med ersättare i den omfattning man har behov av.

Genom minska statliga subventioner torde utrymmet för fortbildning och kompetenshöjande åtgärder för avbyttarna begränsas. Strukturrationaliseringar och införandet av ny teknik, särskilt inom

mejerisektorn, kommer dock att öka behovet av utbildning.

En minskad volym gör också att fler avbytare andast kommer att kunna erbjudas deltidsarbete vilket ytterligare försvårar för avbytarföretagen att knyta välutbildad personal till verksamheten.

Den 31 december 1996 upphör startstöden för nyetablering av avbytarföretag. Trots att fri etableringsrätt med likvärdiga konkurrensvillkor råder och kommer att råda efter år 1996 kan man inte bortse från den fördel det har inneburit för LAAB att under 20 års tid, med hjälp av statliga medel, ha kunnat bygga upp en stabil, fungerande verksamhet med en klart dominerande ställning på marknaden.

4.2 Stöd inom ramen för EU:s jordbrukspolitik

EU:s *startstöd till avbytarorganisationer* kan vara av intresse dels då det skulle kunna vara rikstäckande, dels då det har likheter med nuvarande stöd i Sverige. Däremot torde möjligheten att ta denna stödform i anspråk vara begränsad då den inte får användas för att finansiera befintlig verksamhet.

Stödet till fortbildning av jordbrukare, inom EU:s strukturstödsprogram, kan användas rikstäckande. Däremot förefaller det inte kunna tas i anspråk för vidareutbildning av avbytare då det riktas uteslutande mot jordbrukare.

När det gäller andra stöd än rikstäckande kan det, enligt utredningens uppfattning, på sikt eventuellt bli aktuellt att överväga användning av de två regionala stödformerna för mål 6 resp. mål 5b-områdena i Sverige. Detta gäller särskilt om avgifterna för avbyartjänster blir starkt geografiskt differentierade. Det är dock tveksamt om stödformerna över huvud taget kan komma i fråga när det gäller avbytarverksamhet eftersom det inte får röra sig om driftsstöd. Stöden är tänkta för projekt som utvecklar, inte bevarar, samt som minskar beroendet av jordbruk.

4.3 Slutsatser och förslag

I utredningsdirektiven anges som särskilt angeläget att belysa konsekvenserna för glesbygden vid minskade statliga subventioner. *Fördyringen av avbyttjänsterna kommer att drabba områden med lägre djurtäthet. Detta gäller främst norra Sverige men även delar av södra Sverige.*

Om det uppstår brist på avbytare inom en region kan även taxorna differentieras så att, *för avbyttar företaget, mindre lönsamma jordbruksföretag missgynnas.* Detta kan även gälla relativt djurtäta områden.

År 1997, då verksamheten helt skall vila på marknadsmässiga grunder, kan inte tillgången på avbyttarhjälp i glesbygd garanteras.

Mindre företag, i allmänhet familjeföretag utan anställda, får svårare att lösa ersättarbehovet än företag med anställd personal. På kort sikt innebär detta att små jordbruksföretag med djurproduktion kommer att minska sin lediga tid och kostnaden för driftsstopp kommer att öka. *I förlängningen riskerar minskningen av andelen småföretag att påskyndas.*

Jourverksamheten är till sin karaktär kostsam och har hittills delvis finansierats av övrig verksamhet. Trots detta är behovet av en fungerande jourverksamhet stort. *När basverksamheten minskar blir jourverksamheten svår att upprätthålla.*

Behovet av utbildning för avbyttarna kan inte tillgodoses trots att behovet troligtvis kommer att öka framöver. Detta bör, enligt utredningen, vara en angelägen fråga för näringen och bör kunna lösas genom en gemensam branschsatsning.

Flera områden, vilka tidigare har setts som en statlig angelägenhet, överförs nu på jordbrukarens ansvar. I detta sammanhang vill utredningen betona den affärsrisk man som företagare bör vara beredd att ta och bör ha marginaler till. Detta i synnerhet när det gäller självrisken i avbrottsförsäkringen. Övriga egenföretagare har i allmänhet en karenstid på 30 dagar medan lantbrukarna endast har tio dagars karens i ersättarförsäkringen.

När det gäller annan avbytarverksamhet än jour kan nya former för verksamheten vara möjliga lösningar. Ökat samarbete, breddad verksamhet hos avbytarföretagen men också en gemensam satsning från t.ex. mejeribranschen är exempel på detta. Verksamheter som maskinringar, Farmartjänst, Svensk markservice och lantbrukar-köoperativ av olika slag kan komplettera avbytarföretagens verksamhet.

Av ovannämnda konsekvenser har utredningen ansett det som mest angeläget att lösa problemet med att upprätthålla jourverksamheten. Särskilt gäller detta i glesbygdsområden eller i områden med lägre djurtäthet.

Skälen för detta är att en fungerande jourverksamhet är förutsättningen för att ett gott djurskydd skall kunna garanteras. I områden med högre transportkostnader är möjligheten att lösa jourbehovet begränsad.

Enligt utredningens uppfattning bör man inrikta sig på att finna finansiering för att minska transportkostnaderna. Avstånden är den parameter som dels skiljer glesbygd från tätort, dels är en enkelt avgränsad och mätbar storhet.

Den genomsnittliga körsträckan för hela riket är 50 km per dag. Utredningen har ansett detta vara den nivå utöver vilken man bör reducera transportkostnaden. Detta gäller för basverksamheten, nämligen den planerade ledigheten vilken står för 90 % av avbytar-timmarna.

För att säkerställa tillhandahållandet av jourtjänster, som endast står för 10 % av volymen, bör hela transportkostnaden för denna verksamhet reduceras. Detta omfattar alltså även de första 50 km.

Eftersom ersättarförsäkringen träder in efter tio dagars sjukdom bör kostnadsreduktionen begränsas till de tio första dagarna.

Kostnadsberäkning

Basverksamheten (exkl. jour)

Av LAAB:s totala körsträcka på totalt 1,4 miljoner mil per år hän-

för sig ca 400 000 mil till sträckor som överstiger fem mil per dag och avbytare. 90 % av detta (360 000 mil) härrör från basverksamheten. Vid en beräknad milkostnad på 29 kr (se avsnitt 2.10) gör detta en transportkostnad för basverksamheten på ca 10,4 miljoner kronor ($360\,000 \text{ mil} \times 29 \text{ kr/mil}$) för sträckor över fem mil per dag. Inkluderar man även kostnaden för färdtiden blir den ca 15,5 miljoner kronor ($360\,000 \text{ mil} \times 43 \text{ kr/mil}$).

Jourverksamheten

Transporterna för jourverksamhet uppskattas till ca 140 000 mil (10 % av 1,4 miljoner mil per år). Detta skulle motsvara en kostnad på ca 4 miljoner kronor. Räknar man bort det som täcks av ersättningsförsäkringen, dvs. sjukdomsperioder utöver tio dagar, hamnar man på en transportkostnad på mellan 4 och 5 miljoner kronor.

Totalkostnaden

För den föreslagna lösningen beräknas kostnaden, vid nuvarande verksamhetsvolym, till ca 13,4 miljoner kronor per år. Om man även inkluderar kostnaden för färdtiden blir totalsumman ca 20 miljoner kronor.

Finansiering

Sammantaget rymmer inte EU:s stöd, enligt utredningens bedömning, den stödform som på ett tillfredsställande sätt skulle kunna lösa de problem som den svenska avbytarverksamheten har behov av att lösa.

Utredningen vill i stället framhålla näringens ansvar för att säkra djurskyddet och verksamheten i glesbygden. Inom vissa regioner kommer det att bli nödvändigt för mejeriföreningarna att garantera mjölkproducenterna avbytarhjälp för att leveranssäkerheten inte

skall äventyras. När det gäller en så väl sammanhållen bransch som mejeribranschen, med lång tradition av samordning, bör möjligheterna till en gemensam finansieringslösning vara goda.

I utredningens direktiv anges att inte några nya statliga medel får tillföras verksamheten. Trots detta vill utredningen slutligen betona att detta område, i det fall det finns utrymme för omprioritering av statliga åtaganden, bör ha en hög angelägenhetsgrad.

Kommittédirektiv

Avbytarverksamhetens organisation och finansiering

Dir.
1995:78

Beslut vid regeringssammanträde den 20 april 1995

Sammanfattning av uppdraget

En särskild utredare tillkallas med uppgift att redovisa möjliga former för att bedriva avbytarverksamhet efter budgetåret 1995/96. Utgångspunkten är att statens stöd till verksamheten upphör fr.o.m. budgetåret 1997. Vidare skall utredaren kartlägga olika möjligheter till finansiering av verksamheten. Utredaren skall överväga förutsättningarna för konkurrens mellan avbytarföretag. De svårigheter som finns att bedriva avbytarverksamhet i glesbygd skall speciellt belysas.

Bakgrund

Avbytarverksamheten påbörjades under 1960-talet med spridd försöksverksamhet i form av lokala initiativ. Verksamheten har till syfte att möjliggöra för animalieproducenter att till rimlig kostnad kunna få ersättare vid semester och sjukdom. Riksdagen beslöt våren 1975 att en avbytarverksamhet i mer organiserad form skulle etableras i Sverige med stöd av samhället för att därmed kunna säkerställa en verksamhet i hela landet samtidigt som den kunde vara tillgänglig för alla lantbrukare. Lantbrukarnas avbytarjänst AB bildades med Lantbruksstyrelsen och senare Statens jordbruksverk som tillsynsmyndighet. År 1993 var 8 000 av totalt 18 000 mjölkbönder kunder hos företaget. Till kunderna hör också ett ökande antal specialise-

rade svinproducenter främst i Syd- och Mellansverige. Lantbrukarnas avbyttjänst AB hade år 1993 ca 1 800 fast anställda lantbruksavbyttare. I medeltal köpte en mjölkbonde år 1993 knappt 30 dagars ledighet per år.

Riksdagen förklarade våren 1990 (prop. 1989/90:146, bet. 1989/90:JoU25, rskr. 1989/90:327) att avbyttarverksamheten ur social synpunkt var så väsentlig att den skulle finansieras med statliga medel. Möjligheterna att på sikt överföra ansvaret till jordbruksnäringen borde dock övervägas. En särskild utredare tillkallades med uppgift att utreda den framtida finansieringen av vissa sociala åtgärder för jordbrukare. I sitt betänkande Sociala åtgärder för jordbrukare (SOU 1993:25) föreslog utredaren att staten även i fortsättningen skulle lämna ett stöd till verksamheten så att förutsättningarna för en rikstäckande avbyttarverksamhet kunde upprätthållas. Som skäl anförde utredningen att animalieproduktionen och då särskilt mjölkproduktionen medför en stor bundenhet. Enpersonsarbete är också vanligt inom denna produktionsgren. Detta medför en stor sårbarhet vid sjukdoms- och olycksfall. Att inte ha rimliga möjligheter till ledighet kan också innebära en tung psykisk påfrestning. Subventionsgraden till verksamheten föreslogs dock minska. Av utredningen framgår att avbyttarverksamhet finns i EU-länder som är jämförbara med Sverige och att staten i vissa länder stöder verksamheten.

Riksdagen beslutade våren 1994 (prop 1993/94:100, bil. 10, bet. 1993/94:JoU13, rskr. 1993/94:219) att anvisa 200 miljoner kronor för avbyttarverksamheten samtidigt som subventionsgraden minskades från ca 60 % till 45 %. Av konkurrensskäl och för att främja effektiviteten föreslogs också att det statliga stödet borde ges på ett sådant sätt att konkurrensförutsättningarna för Lantbrukarnas avbyttjänst AB och andra företag blir likvärdiga. I förordningen (1994:1832) om stöd till avbyttarverksamhet inom jordbruket föreskrivs bl.a. att statligt stöd lämnas i mån av tillgång på medel till företag som tillhandahåller avbyttartjänster inom jordbruket och som har godkänts av Statens jordbruksverk.

Riksdagen beslutade hösten 1994 (prop. 1994/95:25,

1994/95:FiU1, rskr. 1994/95:145) att subventionerna till avbytarverksamheten skulle upphöra genom en avtrappning med början från den 1 juli 1995. En besparing på 100 miljoner kronor skulle göras under budgetåret 1995/96. Riksdagen förutsatte också i beslutet att näringen kollektivt skulle ta ett ansvar för att upprätthålla avbytarverksamheten.

Regeringen har i 1995 års budgetproposition föreslagit att stödet till avbytarverksamheten helt upphör med hänvisning till den situation Sveriges ekonomi befinner sig i. I propositionen anför regeringen att den avser att återkomma till riksdagen i fråga om verksamhetens fortbestånd och i detta sammanhang särskilt uppmärksamma problemen för avlägset boende jordbrukare.

Utredningsuppdraget

Utgångspunkten för utredaren skall vara att det statliga stödet till avbytarverksamheten upphör efter budgetåret 1995/96. Alternativen till en statligt subventionerad verksamhet skall därför utredas. Avbytarverksamhet kan bedrivas i ett flertal former. Regler för att bedriva verksamheten kan komma att behövas. Utredaren skall redovisa möjliga former för att bedriva avbytarverksamhet efter budgetåret 1995/96.

Utredaren skall också lämna förslag till hur konkurrensen på avbytarverksamhetens område kan främjas. En översyn skall genomföras av den gällande förordningen om stöd till avbytarverksamhet inom jordbruket. Vidare skall problemen med att bedriva avbytarverksamhet i glesbygd speciellt belysas.

Utredaren skall också kartlägga olika finansieringsformer för avbytarverksamheten samt redogöra för de möjligheter som kan finnas till medfinansiering från EU.

Utredaren skall under arbetet samråda med Lantbrukarnas riksförbund och Svenska lantarbetareförbundet samt med representanter för berörda myndigheter.

Övrigt

Utredaren skall beakta regeringens direktiv om att redovisa regionalpolitiska konsekvenser (dir. 1992:50), om att pröva offentliga åtaganden (dir. 1994:23) och om att redovisa jämställdhetspolitiska konsekvenser (dir. 1994:124).

Redovisning av uppdraget

Utredaren skall redovisa sitt uppdrag senast den 2 oktober 1995.

(Jordbruksdepartementet)

Statens offentliga utredningar 1995

Kronologisk förteckning

1. Ett renodlat näringsförbud. N.
 2. Arbetsföretag – En ny möjlighet för arbetslösa. A.
 3. Grön diesel – miljö- och hälsorisker. Fi.
 4. Långtidsutredningen 1995. Fi.
 5. Vårdens svåra val.
Slutbetänkande av Prioriteringsutredningen. S.
 6. Muskövarvets framtid. Fö.
 7. Obligatoriska arbetsplatskontakter för arbetslösa. A.
 8. Pensionsrättigheter och bodelning. Ju.
 9. Fullt ekonomiskt arbetsgivaransvar. Fi.
 10. Översyn av skattebrottslagen. Fi.
 11. Nya konsumentregler. Ju.
 12. Mervärdesskatt – Nya tidpunkter för redovisning och betalning. Fi.
 13. Analys av Försvarsmaktens ekonomi. Fö.
 14. Ny Elmarknad + Bilagedel. N.
 15. Köns handeln. S.
 16. Socialt arbete mot prostitutionen i Sverige. S.
 17. Homosexuell prostitution. S.
 18. Konst i offentlig miljö. Ku.
 19. Ett säkrare samhälle. Fö.
 20. Utan el stannar Sverige. Fö.
 21. Staden på vatten utan vatten. Fö.
 22. Radioaktiva ämnen slår ut jordbruk i Skåne. Fö.
 23. Brist på elektronikkomponenter. Fö.
 24. Gasmoln lamslår Uppsala. Fö.
 25. Samordnad och integrerad tågtrafik på Arlandabanan och i Mälardalsregionen. K.
 26. Underhållsbidrag och bidragsförskott, Del A och Del B. S.
 27. Regional framtid + bilagor. C.
 28. Lagen om vissa internationella sanktioner – en översyn. UD.
 29. Civilt bruk av försvarets resurser – regelverken, erfarenheter, helikoptrar. Fö.
 30. Alkylat och Miljöklassning av bensin. M.
 31. Ett vidareutvecklat miljöklasssystem i EU. M.
 32. IT och verksamhetsförnyelse inom rättsväsendet. Förslag till nya samverkansformer. Ju.
 33. Ersättning för ideell skada vid personskada. Ju.
 34. Kompetens för strukturomvandling. A.
 35. Avgifter inom handikappområdet. S.
 36. Förmåner och sanktioner – en samlad redovisning. Fi.
 37. Vårt dagliga blad – stöd till svensk dagspress. Ku.
 38. Yrkehögskolan – Kvalificerad eftergymnasial yrkesutbildning. U.
 39. Some reflections on Swedish Labour Market Policy. A.
Några utländska forskares syn på svensk arbetsmarknadspolitik. A.
 40. Älvsäkerhet. K.
 41. Allmän behörighet för högskolestudier. U.
 42. Framtidsanpassad Gotlandstrafik. K.
 43. Sambandet Redovisning – Beskattning. Ju.
 44. Aktiebolagets organisation. Ju.
 45. Grundvattenskydd. M.
 46. Effektivare styrning och rättssäkerhet i asylprocessen. A.
 47. Tvångsmedel enligt 27 och 28 kap. RB samt polislagen. Ju.
 48. EG-anpassade körkortsregler. K.
 49. Prognoser över statens inkomster och utgifter. Fi.
 50. Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 1995. M.
 51. Elförsörjning i ofred. N.
 52. Godtrosförvärv av stöldgods? Ju.
 53. Samverkan för fred. Den rättsliga regleringen. Fö.
 54. Fastighetsbildning – en gemensam uppgift för stat och kommun. M.
 55. Ett samlat verksamhetsansvar för asylärenden. A.
 56. Förmåner och sanktioner – utgifter för administration. Fi.
 57. Förslag om ett internationellt flygsäkerhets universitet i Norrköping-Linköping. U.
 58. Kompetens och kunskapsutveckling – om yrkesroller och arbetsfält inom socialtjänsten. S.
 59. Ohälsosoföräkring och samhällsekonomi – olika aspekter på modeller, finansiering och incitament. S.
 60. Kvinnofrid. Del A+B. S.
 61. Myndighetsutövning vid medborgarkontor. C.
 62. Ett renat Skåne. M.
 63. Översyn av skattereglerna för stiftelser och ideella föreningar. Fi.
 64. Klimatförändringar i trafikpolitiken. K.
 65. Näringslivets tvistlösning. Ju.
 66. Polisens användning av övervakningskameror vid förundersökning. Ju.
 67. Naturgrusskatt, m.m. Fi.
 68. IT-kommissionens arbetsprogram 1995-96. SB.
 69. Betaltjänster. Fi.
 70. Allmänna kommunikationer – för alla? K.
 71. Behörighet och Urval. Förslag till nya regler för antagning till Universitet och högskolor. U.
 72. Svenska insatser för internationell katastrof- och flyktinghjälp. Kartläggning, analys och förslag. Fö.
 73. Ett aktiebolag för service till universitet och högskolor m.m. U.
 74. Lägenhetsdata. Fi.
 75. Svensk flyktingpolitik i globalt perspektiv. A.
 76. Arbete till invandrare. A.
-

Statens offentliga utredningar 1995

Kronologisk förteckning

77. Röster om EU:s regeringskonferens
– hearing med organisationsföreträdare, debattörer
och forskare. UD.
 78. Den svenska rymdverksamheten. N.
 79. Vårdnad, boende och umgänge. JU.
 80. EU om regeringskonferensen 1996
– institutionernas rapporter
– synpunkter i övriga medlemsländer. UD.
 81. Ny rättshjälpslag och andra bestämmelser om
rättsligt bistånd. Ju.
 82. Finansieringslösningar för Göteborgs- och
Dennisöverenskommelserna. K.
 83. EU-kandidater – 12 länder som kan bli EU:s
nya medlemmar. UD.
 84. Kulturpolitikens inriktning. Ku.
 84. Kulturpolitikens inriktning – i korthet. Ku.
 85. Tjugo års kulturpolitik 1974-1994. Ku.
 86. Dokumentation och socialtjänstregister. S.
 87. Försäkringsrörelse i förändring 3. Fi.
 88. Den brukade mångfalden. Del 1+2. Jo.
 89. Svenskar i EU-tjänst. Fi.
 90. Kärnavfall och Miljö. M.
 91. Ett reformerat straffsystem. Del I-III. Ju.
 92. EG:s arbetstidsdirektiv och dess konsekvenser för
det svenska regelsystemet. A.
 93. Omprövning av statliga åtaganden. Fi.
 94. Personalavveckling, utbildning och beskattning.
Fi.
 95. Hälso-dataregister – Vårdregister. S.
 96. Jordens klimat förändras. En analys av hotbild
och globala åtgärdsstrategier. M.
 97. Miljöklassning av snöskotrar. M.
 98. 1990-talets bostadsmarknad
– en första utvärdering. N.
 99. SMHI:s verksamhetsform? K.
 100. Hållbar utveckling i landets fjällområden. M.
 101. Ett utvidgat EU – möjligheter och problem.
Sammanfattning av en hearing i augusti 1995.
UD.
 102. Medborgarnas EU – frihet och säkerhet?
Frågor om unionens tredje pelare inför regerings-
konferensen 1996. UD.
 103. Föräldrar i självförvaltande skolor. U.
 104. Skattereformen 1990-1991. En utvärdering. Fi.
 105. Konkurrens i balans. Åtgärder för ökad
konkurrensneutralitet vid offentlig prissättning. N.
 106. Rapporteringsskyldighet för revisorer i finansiella
företag. Fi.
 107. Avbytarverksamhetens organisation och
finansiering. Jo.
-

Statens offentliga utredningar 1995

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

IT-kommissionens arbetsprogram 1995-96. [68]

Justitiedepartementet

Pensionsrättigheter och bodelning. [8]

Nya konsumentregler. [11]

IT och verksamhetsförnyelse inom rättsväsendet.

Förslag till nya samverkansformer. [32]

Ersättning för ideell skada vid personskada. [33]

Sambandet Redovisning - Beskattning. [43]

Aktiebolagets organisation. [44]

Tvångsmedel enligt 27 och 28 kap. RB

samt polislagen. [47]

Godtro förvärv av stöldgods? [52]

Näringslivets tvistlösning. [65]

Polisens användning av övervakningskameror vid förundersökning. [66]

Vårdnad, boende och umgänge. [79]

Ny rättshjälpslag och andra bestämmelser om

åttåttigt bistånd. [81]

Ett reformerat straffsystem. Del I-III. [91]

Utrikesdepartementet

Lagen om vissa internationella sanktioner

- en översyn. [28]

Röster om EU:s regeringskonferens

- hearing med organisationsföreträdare, debattörer och forskare. [77]

EU om regeringskonferensen 1996

- institutionernas rapporter

- synpunkter i övriga medlemsländer. [80]

EU-kandidater - 12 länder som kan bli EU:s

nya medlemmar. [83]

Ett utvidgat EU - möjligheter och problem.

Sammanfattning av en hearing i augusti 1995. [101]

Medborgarnas EU - frihet och säkerhet?

Frågor om unionens tredje pelare inför regeringskonferensen 1996. [102]

Försvarsdepartementet

Muskövarvets framtid. [6]

Analys av Försvarsmaktens ekonomi. [13]

Ett säkrare samhälle. [19]

Utan el stannar Sverige. [20]

Staden på vatten utan vatten. [21]

Radioaktiva ämnen slår ut jordbruk i Skåne. [22]

Brist på elektronikkomponenter. [23]

Gasmoln lamslår Uppsala. [24]

Civilt bruk av försvarets resurser - regelverken, erfarenheter, helikoptrar. [29]

Samverkan för fred. Den rättsliga regleringen. [53]

Svenska insatser för internationell katastrof- och flyktinghjälp. Kartläggning, analys och förslag. [72]

Socialdepartementet

Världens svåra val.

Slutbetänkande av Prioriteringsutredningen. [5]

Könshandeln. [15]

Socialt arbete mot prostitutionen i Sverige. [16]

Homosexuell prostitution. [17]

Underhållsbidrag och bidragsförsäkring,

Del A och Del B. [26]

Avgifter inom handikappområdet. [35]

Kompetens och kunskapsutveckling - om yrkes-

roller och arbetsfält inom socialtjänsten. [58]

Ohälsosäkring och samhällsekonomi

- olika aspekter på modeller, finansiering och incitament. [59]

Kvinnofrid. Del A+B. [60]

Dokumentation och socialtjänstregister. [86]

Hälsodataregister - Vårdregister. [95]

Kommunikationsdepartementet

Samordnad och integrerad tågtrafik på

Arlandabanan och i Mälardalsregionen. [25]

Alvsäkerhet. [40]

Framtidsanpassad Gotlandstrafik. [42]

EG-anpassade körkortregler. [48]

Klimatförändringar i trafikpolitiken. [64]

Allmänna kommunikationer - för alla? [70]

Finansieringslösningar för Göteborgs- och

Dennisöverenskommelserna. [82]

SMHI:s verksamhetsform? [99]

Finansdepartementet

Grön diesel - miljö- och hälsorisker. [3]

Långtidsutredningen 1995. [4]

Fullt ekonomiskt arbetsgivaransvar. [9]

Översyn av skattebrottslagen. [10]

Mervärdesskatt - Nya tidpunkter för

redovisning och betalning. [12]

Förmåner och sanktioner - en samlad redovisning. [36]

Prognoser över statens inkomster och utgifter. [49]

Förmåner och sanktioner

- utgifter för administration. [56]

Översyn av skattereglerna för stiftelser och ideella föreningar. [63]

Naturgrusskatt, m.m. [67]

Betaltjänster. [69]

Statens offentliga utredningar 1995

Systematisk förteckning

Lägenhetsdata. [74]

Försäkringsrörelse i förändring 3. [87]

Svenskar i EU-tjänst. [89]

Omprövning av statliga åtaganden. [93]

Personalavveckling, utbildning och beskattning. [94]

Skattereformen 1990-1991. En utvärdering. [104]

Rapporteringskyldighet för revisorer i finansiella företag. [106]

Utbildningsdepartementet

Yrkeshögskolan - Kvalificerad eftergymnasial yrkesutbildning. [38]

Allmän behörighet för högskolestudier. [41]

Förslag om ett internationellt flygsäkerhets-

universitet i Norrköping-Linköping. [57]

Behörighet och Urval. Förslag till nya regler för antagning till Universitet och högskolor. [71]

Ett aktiebolag för service till universitet och högskolor m.m. [73]

Föräldrar i självförförvaltande skolor. [103]

Jordbruksdepartementet

Den brukade mångfalden. Del 1+2. [88]

Avbytarverksamhetens organisation och finansiering. [107]

Arbetsmarknadsdepartementet

Arbetsföretag - En ny möjlighet för arbetslösa. [2]

Obligatoriska arbetsplatskontakter för arbetslösa. [7]

Kompetens för strukturomvandling. [34]

Some reflections on Swedish Labour Market

Policy. [39]

Några utländska forskares syn på svensk arbetsmarknadspolitik. [39]

Effektivare styrning och rättssäkerhet i asylprocessen. [46]

Ett samlat verksamhetsansvar för asylärenden. [55]

Svensk flyktingpolitik i globalt perspektiv. [75]

Arbete till invandrare. [76]

EG:s arbetstidsdirektiv och dess konsekvenser för det svenska regelsystemet. [92]

Kulturdepartementet

Konst i offentlig miljö. [18]

Vårt dagliga blad - Stöd till svensk dagspress. [37]

Kulturpolitikens inriktning. [84]

Kulturpolitikens inriktning - i korthet. [84]

Tjugo års kulturpolitik 1974-1994. [85]

Näringsdepartementet

Ett renodlat näringsförbud. [1]

Ny Elmarknad + Bilagedel. [14]

Elförsörjning i ofred. [51]

Den svenska Rymdverksamheten. [78]

1990-talets bostadsmarknad

- en första utvärdering. [98]

Konkurrens i balans. Åtgärder för ökad

konkurrensneutralitet vid offentlig prissättning. [105]

Civildepartementet

Regional framtid + bilagor. [27]

Myndighetsutövning vid medborgarkontor. [61]

Miljödepartementet

Alkylat och Miljöklassning av bensin. [30]

Ett vidareutvecklat miljöklasssystem i EU. [31]

Grundvattenskydd. [45]

Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 1995. [50]

Fastighetsbildning - en gemensam uppgift för stat och kommun. [54]

Ett renat Skåne. [62]

Kärnavfall och Miljö. [90]

Jordens klimat förändras. En analys av hotbild

och globala åtgärdsstrategier. [96]

Miljöklassning av snöskotrar. [97]

Hållbar utveckling i landets fjällområden. [100]

FRITZES

POSTADRESS: 106 47 STOCKHOLM
FAX 08-205021, TELEFON 08-6909090

ISBN 91-38-20070-8
ISSN 0375-250X